

46
2022

ГЛАСНИК

ДРУШТВА КОНЗЕРВАТОРА СРБИЈЕ

ГЛАСНИК

ДРУШТВА КОНЗЕРВАТОРА СРБИЈЕ

Београд, 2022

46

ИЗДАВАЧ

ДРУШТВО КОНЗЕРВАТОРА СРБИЈЕ

Радослава Грујића 11, 11118 Београд, Србија

Телефон: +381 11 2454 786; Факс: +381 11 3441 430; e-mail: office@dks.org.rs

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

Катарина Максимов, председница Друштва конзерватора Србије, виши конзерватор,
Завод за заштиту споменика културе Града Новог Сада

УРЕДНИК

Др Ненад Лајбеншпергер, научни сарадник / конзерватор саветник,
Републички завод за заштиту споменика културе / Друштво конзерватора Србије

РЕДАКЦИЈА

Др Гордана Јерemiћ, научни саветник, Археолошки институт / Друштво конзерватора Србије
Др Марина Павловић, научни сарадник / конзерватор саветник,
Завод за заштиту споменика културе града Београда / Друштво конзерватора Србије
Др Бојан Поповић, музејски саветник, Народни музеј Србије / Друштво конзерватора Србије
Др Јасна Гулан Ружић, доцент / виши конзерватор, Академија уметности Нови Сад /
Друштво конзерватора Србије
Александра Дабижић, конзерватор саветник, Завод за заштиту споменика културе града Београда /
Друштво конзерватора Србије
Ана Сибиновић, виши конзерватор, Завод за заштиту споменика културе града Београда /
Друштво конзерватора Србије

ЛЕКТУРА И КОРЕКТУРА

Ева Бан

ДИЗАЈН И ТЕХНИЧКО УРЕЂЕЊЕ

Pickles&Peppers, Београд

ДИЗАЈН КОРИЦА

Александра Плазинић и Катарина Максимов

ИЛУСТРАЦИЈЕ НА КОРИЦАМА

Предња страна: Изложба „Педесет за 50 – Они су нас учили“ у Културној станици Свилара у Новом Саду
(фотографисао Андреј Хложан) и Ранчићевој кући, галерији Центра за културу Гроцка
(фотографисао Милан Марковић)

Задња страна: Изложба „Педесет за 50 – Они су нас учили“ у Културној станици Свилара у Новом Саду
(фотографисала Катарина Максимов), Фоајеу Културног центра Панчево
(фотографисала Катарина Максимов) и Сали за тематске изложбе Градског музеја Сомбор
(фотографисао Милан Марковић) и насловна страна каталога изложбе

ШТАМПА

SZR MASTER PRINT MAЈA ČANЈI PREDUZETNIK NOVI SAD

ТИРАЖ

400 примерака

Часопис излази једанпут годишње

ISSN 0350-9656

Република Србија
МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ
И ИНФОРМИСАЊА

Штампање часописа финансирало је
Министарство културе и информисања Републике Србије

САДРЖАЈ

ИСТРАЖИВАЊЕ И ЗАШТИТА КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА

<i>Неда Мирковић Марић, Драган Јовановић</i> Заштитна археолошка ископавања на Локалитету 92, Иђош, општина Кикинда	11–24
<i>Радивоје Арсић, Невена Павловић</i> Заштитна археолошка ископавања на локалитету Рајковачки кључ, село Непричава	25–31
<i>Гордан Јањић, Александар Алексић, Гордана Јеремић</i> Прелиминарни резултати истраживања остатака касноантичког београда у Прахову: кампање 2021. и 2022. године.....	32–36
<i>Александар Ристић</i> Надгробни споменици студеничког типа са портретима на територији општине Рсковац.....	37–46
<i>Стефана Манић</i> Вишеспратна вишепородична зграда за ренту у Мачванској 24 у Београду	47–54
<i>Бојан Којичић</i> Санаторијум др Зорана Каменковића у Зрењанину, пројекат архитекте Ивана Ђ. Стојковића	55–60

ПРИЛОЗИ ИСТРАЖИВАЊУ И ЗАШТИТИ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА

<i>Јасмина Вујовић</i> Фасаде старих војних објеката у Панчеву	63–67
<i>Александра Стефановић</i> Стара црква у Крагујевцу – културно добро током два века	68–73
<i>Весна Мајсторовић, Симоенка Урошевић</i> Бибићева кућа у Меленцима.....	74–82

КУЛТУРНА БАШТИНА И ДРУШТВО

<i>Силва Феризовић Вујичић</i> Обележавање 75. годишњице Републичког завода за заштиту споменика културе	85–86
<i>Маја Ђорђевић, Весна Грђуровић, Силвиа Јелачић, Боро Војиновић</i> Чувари баштине Врбаса – приоритети у управљању непокретним културним добрима.....	87–95
<i>Ана Сидиноввић, Слађана Милојевић</i> Пројекат Завода за заштиту споменика културе града Београда „Наслеђе за децу“	96–97

ПОГЛЕДИ И МИШЉЕЊА

*Љубица Васиљевић*Ревалоризација и предлози за ревитализацију просторно културно-историјске целине *Сивара чаршија Тешњар* у Ваљевоу 101–106

КОНЗЕРВАТОРСКИ РАДОВИ

*Мирослав Закић*Рестаурација иконе Богородице са Христом, *Богородице грнишке* 109–116*Надежда Ракоција, Ђорђе Стоишић*

Истраживачки и конзерваторско-рестаураторски радови на Дониној чесми у Нишу 117–120

Миодраг Мишљеновић, Тања Бојовић

Обнова Клинике за абдоминалну, ендокрину и трансплантациону хирургију (некадашње зграде Градске болнице) у Новом Саду и конзерваторско-рестаураторски радови на зидним мозаицима 121–129

*Маријетта Сидовски*Кад се скине прашина с *Партизанке и Фрајонара*
Осврт на сређивање уметничких дела Колекције Јованке Броз (збирка Музеја Југославије) 130–137

ДОКУМЕНТА

Приступи конзервацији културног наслеђа XX века.

Мадридско-вуделхијски документ, 2017, *ICOMOS ISC20C* 141–150

АКТИВНОСТИ ДРУШТВА КОНЗЕРВАТОРА СРБИЈЕ

Катјарина Максимов

Година јубилеја, година промоције. Педесет година Друштва конзерватора Србије 153–160

Гордана Мишировић

Извештај Одбора за доделу награда и признања ДКС у 2022. години 161–166

Јелена Муњић

Рад Секције етнолога ДКС у 2022. години 167–169

Фјодор Петиров

Рад Правне секције ДКС у 2022. години 170–172

КОНФЕРЕНЦИЈЕ, СКУПОВИ, УСАВРШАВАЊЕ

*Милица Д. Тајавички Илић, Марија С. Шејан Радоњић**SEADDA* национална радионица, САНУ, 1–2. јун 2021. године 175–177

Милица Д. Тајавички Илић, Марија С. Шејан Рагоњић

SEADDA НАЦИОНАЛНА РАДИОНИЦА

САНУ, 1–2. јун 2021.

У периоду од 19. до 20. априла 2022. године у Археолошком парку Виминацијум одржана је „SEADDA национална радионица” посвећена питањима дигитализације археолошког наслеђа у Републици Србији и региону, коју су организовали Математички институт САНУ и Археолошки институт уз подршку европског програма COST CA18128 - *Saving European Archaeology from the Digital Dark Age (SEADDA)* (<https://www.seadda.eu/>).

На отварању радионице присутнима су се обратили др Холи Рајт (*Holly Wright; Archaeology Data Service, University of York*), SEADDA пројектна менаџерка за научну комуникацију, која је званично отворила скуп представивши SEADDA пројекат, и др Ђорђе Баралић, помоћник директора Математичког института САНУ, који је поздравио иницијативу мултидисциплинарне сарадње у унапређивању управљања археолошким наслеђем у Србији.

У радионици је учествовало 15 представника и представница установа културе и заштите културних добара те научних института у Србији и региону, који су на позив организатора представили 12 радова у области управљања археолошким наслеђем и његовог очувања у дигиталном окружењу. Сви изложени радови и презентације привукли су велику пажњу и били праћени живом дискусијом и разменом искустава будући да су предметној области приступили са различитих аспеката.

У првом предавању, насловљеном „Информациони систем непокретних културних добара као један од инструмената за презентацију археолошког наслеђа Србије”, др Ненад Лајбеншпергер и Дуња Свилар Дујковић из Републичког завода за заштиту споменика културе представили су присутнима недавно развијени Информациони систем непокретних културних добара, који је имплементиран у свим заводима за заштиту споменика културе на територији Србије. Дали су увид не само у јавно доступни део система, већ и оне делове којима се може приступити искључиво путем одговарајуће аутентификације. Поделили су и неке изазове, попут правилног навођења власника парцела на којима се налази археолошко добро уз поштовање приватности и заштиту личних података, као и благовременог повезивања система са е-Катастром непокретности Републичког геодетског завода.

Др Ивана Панџић, гошћа из Музеја Републике Српске у Бањој Луци, одржала је предавање на тему „Дигитализација у државним музејским институцијама у Републици Српској”. Информисала је учеснике о томе како

Сл. 1 Учесници Радионице у Виминацијуму, фотографисао Дарко Радоњић

су државни музеји у Републици Српској дигитализацију у почетку посматрали као пројектну активност те самостално реализовали подухвате дигитализације у сарадњи са факултетима, међу којима је и Електротехнички факултет у Бањој Луци. Однедавно, међутим, обавезни су да имплементирају јединствени информациони систем за музеје, који је тренутно примењен у 89 музеја и галерија у Србији и Републици Српској. Неки изазови са којима се суочавају су, између осталог, и обука кустоса и кустоскиња у примени информативних технологија у управљању наслеђем, као и ширење свести о предностима употребе дигиталних садржаја.

Наталија Вуликић, менаџерка информационо-комуникационих технологија у Музеју Војводине, у свом излагању „Мапа археолошких налазишта у Србији” као један од примера добре праксе документовања археолошког наслеђа издвојила је пројекат Министарства културе и информисања посвећен креирању мапа археолошких локалитета Србије. Упознала је присутне са подацима да пилот-верзија ових мапа тренутно садржи геолокације 3.000 археолошких локалитета у Србији, као и да је у развоју демо верзија веб-апликације за дигитализацију археолошке теренске документације *Архимус* у циљу бржег документовања без дуплирања садржаја. Излагање је закључила могућим корацима у будућности, попут повезивања мапа археолошких локалитета са апликацијом *Архимус*, односно другим сличним апликацијама Републичког геодетског завода, Републичког завода за заштиту споменика културе и других установа.

Др Дејан Масликовић, научни сарадник Института друштвених наука, својим излагањем „Обезбеђивање доступности археолошких налазишта особама са инвалидитетом” покренуо је тему дигиталне инклузије особа са инвалидитетом. Представио је неколико инклузивних процеса како би се археолошки локалитети учинили приступачнијим, не само физички (тј. постављањем одговарајућих помагала у јавне просторе) већ и садржајно, употребом дигиталних технологија. Истакао је да су инклузивни процеси у Републици Србији регулисани законима и подзаконским актима али се у пракси не спроводе. На пример, издвојио је изазов добијања дозвола да се археолошки локалитет проглашен за културно добро „прилагоди” постављањем помагала (рампе, лифтови). Излагање је закључио истицањем потребе да се у планове и програме установа културе и заштите инкорпорирају инклузивни стандарди како би се избегла маргинализација и дискриминација особа са инвалидитетом.

Катарина Добрић и Петар Топић из Покрајинског завода за заштиту споменика културе – Петроварадин су у саопштењу насловљеном „План и програм дигитализације Покрајинског завода за заштиту споменика културе у наредном периоду” присутне прво упознали с основном делатношћу свог завода. Осврнули су се на његов фонд, који у овом тренутку садржи више десетина хиљада текстуалне, фотографске и друге грађе у аналогном и дигиталном облику. Истакли су да је ради очувања ове грађе и омогућавања њене доступности у дигиталном окружењу унапређен рад на дигитализацији и управљању подацима, па је тако успешно реализована прва фаза обраде и убацивања података у Информациони систем непокретних културних добара. Такође, нагласили су да је за мултифункционална археолошка снимања набављена савремена опрема, попут георадара и магнетометра. Излагање су завршили кратком презентацијом новог плана и програма дигитализације, који укључује, поред осталог, повећање броја сарадника и њихову едукацију, наставак дигитализације постојеће документације и прелазак на електронски документ у канцеларијском пословању, тј. увођење тзв. е-писарнице.

Марија Радин из Народног музеја Србије је у свом предавању „Ново коришћење података о археолошком наслеђу. Планирање заштите културног наслеђа” дотакла тему стварања дигиталних података који настају током археолошких истраживања и проблем доступности, коришћења и дистрибуције тих података изван институција у којима су изворно настале. Друга, чини се, још значајнија тема овог прилога била је како заштитити археолошке налазе и локалитете од нелегалне трговине и у случајевима ванредних ситуација. Ауторка закључује да је пре разматрања нових начина коришћења дигиталних података потребно препознати да се заштита културних добара у ризику од нелегалне трговине и оштећења и уништења у ванредним ситуацијама мора организовати у склопу задатог националног и међународног система постојећих институција и правних регулатива. Овај чи-

нилац уједно директно одређује услове за стварање и коришћење података о археолошком наслеђу који треба да се употребе за планирање и реализацију заштите археолошког наслеђа од нелегалне трговине и у ванредним ситуацијама.

Др Радмила Јанковић Бабић из Математичког института САНУ отворила је други дан радионице излагањем „Примена машинског учења за класификацију културног наслеђа – преглед истраживања”, у којем се осврнула на све ширу примену вештачке интелигенције и машинског учења у управљању културним и археолошким наслеђем и његовом очувању. Истакла је да се технике машинског учења све више користе на различитим скуповима података за детекцију и мапирање културних добара, предикцију могућих оштећења и сл. Представила је неколико примера употребе одабраних техника машинског учења, попут алгоритама стабла одлучивања или дубоког учења, на скупове података који укључују слике културних добара, између осталог археолошких налазишта, у циљу класификације културног наслеђа и процене тачности те класификације. Као један од текућих изазова издвојила је класификацију фресака помоћу техника машинског учења, где је тачност најмања услед сложености самих фресака које садрже многе боје и облике.

Милош Јанковић, истраживач приправник Филозофског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, у свом излагању „Дигитализација као инструмент у истраживачком раду и очувању информације о споменичком и археолошком наслеђу – пример Штавске цркве” фокусирао се на питање односа између туризма и заштите културног и археолошког наслеђа. На примеру Цркве Св. Мине у селу Штава код Куршумлије показао је како туристичка промоција културног наслеђа понекад може угрозити културно добро. Упоредивши две колекције дигиталних фотографија зидног сликарства цркве – једну снимљену 2004. и другу десет година касније – утврдио је да су представе у припрати цркве снимљене касније загарављене и непрепознатљиве. Као разлог томе навео је развој оближње Луковске бање и повећан број њених посетилаца, који такође обилазе и цркву те, према традицији, пале свеће у њеној малој припрати. Последица тога је оштећење зидног сликарства, које се више не може разазнати у физичком простору већ само са дигиталних записа као јединог носиоца информација о девастацији.

Др Бојан Томић из Института за мултидисциплинарна истраживања се у свом саопштењу „Мултидисциплинарна истраживања опекс српских грађевина средњег века” осврнуо на период када су за очување и представљање културне баштине коришћене технике и алати који су претходили дигиталној технологији. На примеру мултидисциплинарних пројеката с краја двадесетог века посвећеним изучавању опекс српских средњовековних цркава и манастира показао је како фото-документација креирана помоћу тада доступних техника и алата пружа

Сл. 2 Током трајања Радионице, фотографисао Дарко Радовић

у виду у тадашње стање проучаваних споменика и како повезана а актуелном дигитализацијом културног наслеђа постаје инструмент за праћење деградације и рестаурације локалитета. Излагање је закључио износећи потребу интердисциплинарног и мултидисциплинарног повезивања у планирању будућих пројеката у области заштите и очувања културног наслеђа.

Др Бојан Маринковић, архитекта података (*Data Architect*) у компанији *Clarivate*, представио је рад „Управљање метаподацима у археолошком културном наслеђу”. Учесницима је презентовао елементе предлога националног стандарда метаподатака за опис археолошког наслеђа, конкретно непокретног културног наслеђа (археолошких налазишта) и покретног културног наслеђа (археолошких артефакта). Приказао је такође и најшире коришћене врсте база података за чување и размену информација о археолошком наслеђу, попут релационих база података, *XML* базе података и *nonSQL* базе у облаку. Излагање је закључио наводећи потребу усвајања јединственог формата метаподатака на нивоу установа заштите у Србији како би се археолошко наслеђе могло укључити у јединствену националну базу података ради очувања, представљања и доступности.

Др Немања Мрђић из Археолошког института одржао је предавање „Дигитализација културног наслеђа и његова презентација у стварном и виртуелном свету”. Увиђајући да је у прошлости губитак аналогних материјала био је потпун и неповратан за човечанство, др Мрђић указује на чињеницу да је, наспрот томе, дигитални материјал широко доступан, лако се дистрибуира и потенцијално је неуништив ако се подели широкој публици. У зависности од квалитета, резолуције и детаља, дигитални материјали могу да обезбеде пун ланац за покривање свих потреба, од експерата до лаика. Као пример навео је како је дигитална документација са ископавања материјал којим се може манипулисати, који се може уређивати и свеобухватно надоградити. Он може да служи за објављивање, презентацију и виртуелну визуелизацију. Дигитални модел креиран 3Д скенером или фотограметријом, који спада у стандардну теренску документацију са ископавања, чини напредни ниво, односно основ за научно засновану реконструкцију, ви-

зуелизацију и, на крају, за виртуелну стварност. Ипак, виртуелни свет се пре може сматрати додатком презентацији на лицу места, а не потпуно независним светом.

На самом крају радионице су др Милица Тапавички Илић из Археолошког института и др Марија Шеган Радовић из Математичког института представиле рад „Управљање подацима о археолошком наслеђу у Србији”. Бавиле су се проблемом обраде археолошких података у условима пандемије ковида-19, која је током протеклих неколико година довела до тога да се у целом свету осети проблем приступа подацима, како физички тако и дигитално. Због тога је овај период заправо био прави тренутак да се спозна колико је важно да подаци постану отворени и свима доступни, како на националном тако и на међународном нивоу. Ради бољег илустровања проблематике ауторке су сачиниле преглед база података из различитих установа у чијој су надлежности очување и заштита културног наслеђа, с циљем да сагледају њихова правила која се односе на приступачност и употребу података којима располажу.

На основу радова може се закључити да су тренутне теме интересовања у области дигитализације археолошког наслеђа у Србији следеће: 1) наставак рада на унапређењу регулативе започет пре десет година, 2) развој информационих система и апликација за управљање дигитализованим и дигиталним садржајем, њихово међусобно повезивање ради успостављања јединствене базе знања прилагођене потребама и очекивањима корисника без дискриминације и 3) доступност, употреба и поновна употреба података о археолошком наслеђу. Сви учесници радионице сагласили су се да је улога радника у установама културе и заштите у интерпретацији и омогућавању видљивости и доступности садржаја о археолошком наслеђу веома важна, па је отуда препорука да се посебна пажња посвети њиховој обуци и ширењу свести о значају употребе нових технологија у очувању, заштити и дељењу садржаја о култури.

Након радионице у Србији, до краја 2022. године *SEADDA* националне радионице биће организоване и у Португалији, Француској и Ирској. Снимак скупа може се погледати на адреси <https://mitemam.mi.sanu.ac.rs/asset/r4GMPbmpNWmB6eWzP>.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

7.025:061(497.11)

ГЛАСНИК Друштва конзерватора Србије /
за издавача Катарина Максимов. – 1978, бр.
1 – . – Београд (Радослава Грујића 11) :
Друштво конзерватора Србије, 1978 – (Нови
Сад : SZR MASTER PRINT MAJA ČANJИ
PREDUZETNIK NOVI SAD). – 29 cm

Годишње
ISSN 0350-9656 = Гласник Друштва
конзерватора Србије
COBISS.SR-ID 15956482